

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Creatieve processen en verbeelding in de neuropsychanalyse

Bespreking van

Lois Oppenheim (2005). *A curious intimacy — Art and neuro-psychoanalysis*. New York/Londen: Routledge. ISBN 978 1 58391 806 7, 198 pp., £ 29,95

SOLANGE LEIBOVICI

Zoals Mark Solms opmerkt in zijn voorwoord bij *A curious intimacy* van de Amerikaanse literatuurwetenschapster Lois Oppenheim, is het altijd een van de sterke punten van de psychoanalyse geweest dat zij uiteenliggende onderwerpen als psychopathologie en kunst in één theorie bij elkaar wist te brengen. Ook na Freud is de psychoanalyse haar interesse in kunstzinnige producten en scheppingsprocessen niet kwijtgeraakt, een belangstellingsgebied dat de neuropsychanalyse op haar beurt heeft overgenomen. In de neuropsychanalyse worden de empirische data van neurowetenschappelijk onderzoek gecombineerd met de klinische uitkomsten van de psychodynamische behandeling. Hierbij wordt uitgegaan van de combinatie van twee verschillende perspectieven om nieuwe inzichten op het gebied van de werking van de menselijke geest te vergaren. Dit kan zeker worden uitgebreid naar gebieden als creativiteit en esthetische ervaring, waarbij de nadruk wordt gelegd op symbolisering, mentale representaties, betekenisgeving en de structurele relaties tussen creatief denken en zintuiglijke ervaring. Uitgaande van de overheersende rol die de wetenschap de afgelopen decennia in ons begrip van de innerlijke wereld heeft gespeeld, stelt Lois Oppenheim de vraag in hoeverre creativiteit hierdoor via een meer positivistische visie wordt benaderd. Na

een overzicht van ontwikkelingen op dit gebied, waarbij Oppenheim een dialoog aangaat met het werk van psychoanalyticus Ernst Kris, literatuurwetenschapper Norman Holland, neurobioloog Jaak Pansepp, neurowetenschapper Mark Solms, linguïst George Lakoff en anderen, komt zij tot de conclusie dat creativiteit, waarmee de esthetische ervaring van de kunstenaar en van de toeschouwer of lezer wordt bedoeld, een vorm van zelfbevestiging veroorzaakt, die gebaseerd is op de interactie tussen metaforische interne representaties en het lichamelijke zelf. Om dit illustreren onderzoekt zij diverse gebieden van kunst, zoals de literatuur (de psychische grenzen in het werk van Samuel Beckett), de beeldende kunst (de stijl van Paul Klee) en de choreografie (Martha Grahams reis naar het innerlijk). Oppenheim verwijt de klassieke psychoanalyse een visie op de creatieve geest die zij te cartesiaans en autonoom noemt. Een van de uitgangspunten van de psychoanalyse moet volgens haar opnieuw uitgedacht worden, waarbij het accent vooral op de creatieve ervaring en op de rol van lichamelijke, neurologische processen wordt gelegd. De nieuwe psychoanalyse waar zij voor pleit is interdisciplinair en steunt volledig op de neurowetenschappen. Het gaat haar niet om een interpretatie van een bepaalde stijl of representatie, maar om het kunstzinnige gevoel, het intuïtieve vermogen waarmee het ego zichzelf waarneemt en projecteert ten opzichte van zijn innerlijke en uiterlijke wereld.

Voor Lois Oppenheim is de biologische functie van de esthetische ervaring een bijzonder diepgaand verschijnsel: kunst is vooral een krachtige doorgeefluik van affectieve belevenissen omdat hiermee neurale circuits, onderliggend aan de emotionele staten, geactiveerd worden. Kunst heeft om die reden een homeostatisch effect, het reguleert en handhaaft een innerlijk evenwicht. Een interessante gedachte, die evenwel weinig zegt over het wel of niet kunstzinnig zijn, en ook voorbijgaat aan de unieke vormen waarmee creativiteit wordt

uitgedrukt. Toch geeft Oppenheims erudiete en meeslepend geschreven boek een fascinerende kijk op wat je met de neuropsychoanalyse kunt doen.

In een tijd waarin Freuds 'toegepaste psychoanalyse' als gedateerd wordt beschouwd en vooral negatieve commentaren onttekent, zou de door Oppenheim verdedigde benadering zeker tot nieuwe visies op de kunst en de literatuur kunnen leiden.

Dankzij de neurowetenschap zou de psychoanalyse in de woorden van Mark Solms 'to an entirely new level of biological scrutiny' kunnen worden gebracht. De overheersende gedachte bij dergelijk onderzoek is niet om aan te tonen dat Freud het wel of niet bij het goede eind had, maar om de psychoanalyse verder te brengen en te behoeden voor gevaarlijke stilstand. Veel neurowetenschappers steunen Freuds metapsychologische denkbeelden over de werking van de psyche, waarbij het lustprincipe, dat zo'n belangrijke rol speelt bij creativiteit, volledig wordt gehandhaafd. De methodes die zij gebruiken verschillen natuurlijk van die van Freud, die waarschijnlijk veel belangstelling zou hebben gehad voor de neurobiologie van de emoties die momenteel zo'n aandacht trekt. De toekomst zal leren of de neuropsychoanalyse antwoorden kan geven op vragen over creativiteit en verbeelding die de psychoanalyse tot nu toe onbeantwoord had gelaten.

Vier gesprekken

Bespreking van

Edmond Gilliéron (2005). *Het eerste gesprek in de psychotherapie*. Maastricht: Uitgeverij Gianni. ISBN 978 90 807486 9 9, 224 pp., € 40,-

KRISTIEN HEBBRECHT

Het eerste gesprek in de psychotherapie, een vertaling uit het Frans, beoogt een wegwijzer te bieden voor een snelle psychodynamische diagnose. Uit de psychodynamische theorie worden duidingstechnieken afgeleid en toegepast. Deze vormen het aangrijpingspunt voor een psychotherapeutisch proces van kortere of langere duur. Het eerste deel van het boek biedt een theoretische onderbouwing van de verder beschreven diagnostische en therapeutische activiteit. Dit onderdeel is een zeer taai, moeilijk te verteren en weinig gestructureerde materie die geen actuele of verfrissende ideeën bevat. Het nodigt niet uit tot verder lezen. Hoogstwaarschijnlijk houdt dit ook verband met het slechte vertaalwerk, dat zich overigens doorzet in de rest van het boek. Als de lezer zich kan blijven aanmoedigen tot verder leeswerk, komt hij uiteindelijk niet helemaal van een kale reis thuis. De auteur toont aan dat korte psychotherapieën doeltreffend kunnen zijn, op grond van een specifieke theorie over het psychisch functioneren. Hierin staat het concept 'objectale fundering' centraal. Het komt erop neer dat de persoonlijkheidsorganisatie van de patiënt en diens psychopathologie tot uiting komen in de manier waarop hij gewoonlijk in relatie treedt met anderen, onder wie dus ook de therapeut. Het subject gebruikt het object om zijn interne evenwicht te bewaren. Gilliéron spoort therapeuten aan om hun tegenoverdrachtelijke barometer aan te scherpen door aan de hand van